

تجربه محله شیرآباد زاهدان در مسیر بازآفرینی شهری^۱

در شهر زاهدان، محله‌های «کریم‌آباد»، «پشت گاراژ»، «کارخانه نمک» و «شیرآباد» مورد هدف قرار گرفتند که در آنجا به ساخت فرهنگسرا، مدرسه، احداث مرکز بهداشتی- درمانی، پارک، مرکز ترک اعتیاد، بازار روز و زمین ورزشی و... با توجه به اولویت‌ها و نیازهای محله اقدام شد. طرح‌های توانمندسازی در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر زاهدان با دو طرح «آموزش مهارت‌های پایه در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر زاهدان» به منظور آموزش فنی و مهارتی و «تشکیل گروه‌های خودیار و کارآفرین» با هدف دستیابی افراد به شغل و زمینه سازی برای پیوستن به بازار در فاصله سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۸۹ تشکیل شد. در ادامه با انجام فعالیت‌های مشابه و در سطحی محدودتر توسط بنیاد توسعه کارآفرینی زنان و جوانان، نهادهای بومی با هدف توانمندسازی زنان سوزن‌دوز مناطق حاشیه‌نشین و رونق کسب و کار و نیز کمک به استعدادیابی کودکان و نوجوانان محله شیرآباد با نام خانه هنر، دانش، یاری (هدی) در سال ۱۳۹۳ شکل گرفت. در ادامه به شرح بیشتر تجربه محله شیرآباد پرداخته می‌شود.

محله شیرآباد یکی از سکونتگاه‌های غیررسمی شهر زاهدان در استان سیستان و بلوچستان است. همانطور که قبلاً هم اشاره شد، یکی از مسائل اصلی سکونتگاه‌های غیررسمی، تأمین زمین است. از آنجایی که اجرای پروژه در این محلات، مکان‌محور است، تأمین زمین از اولویت‌های اصلی در پروژه به شمار می‌رود، بدین ترتیب که در پروژه‌های کالبدی سعی می‌شود به ارتقا و بهبود فضاها و امکانات موجود بپردازند و در وهله بعد به سمت احداث مکان جدید اقدام می‌شود.

^۱ برخی از مطالب این بخش برگرفته از سخنرانی‌های نشست چهارم از دفتر چهاردهم از سلسله نشست‌های شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران مورخ ۱۳۹۶/۳/۲۲ با عنوان «توسعه امکانات و خدمات روستایی و ارتقاء زیرساخت‌های شهری و محله‌ای» است.

– اقدامات کالبدی

در محله شیرآباد، پروژه‌هایی متناسب با نیاز مردم و همچنین نیاز مدیریت شهری رقم خورد؛ ابتدا شاخص‌هایی چون آموزش، بهداشت، اوقات فراغت و... سنجیده شد، شبکه‌های دسترسی و شبکه‌های جمع‌آوری آب‌های سطحی در محله به وجود آمد. نقطه شروع پروژه اقدامات محله غیررسمی شیرآباد بر پایه این موضوع نهاده شد که «محور بقای محله از زبان خود مردم تعیین شود». مهمترین مشکل محله دفع فاضلاب و زباله بود؛ ساخت و سازها گسترش یافته بود، ولی کوه‌ها «آبکش» نبودند و هر چه در بالادست فاضلاب تولید می‌شد، پشت خانه‌ها در پایین دست جمع می‌گشت. اکثر اعضای خانواده، زن و مرد و بچه و بزرگ، به همین دلیل شب‌ها تا دیروقت در کوچه زندگی می‌کردند. در برداشت‌های میدانی همه مردم گفتند «مهمترین بدبختی ما فاضلاب است». پس همین موضوع به جدّ به عنوان محرک توسعه در نظر گرفته شد. بدین ترتیب که به ساکنان محله اطمینان داده شد که منابع مالی پروژه‌ی احداث شبکه فاضلاب، تامین شده است و تنها کافی است ساکنان محله نرم‌افزارهای محرک را تعریف نمایند و پس از بررسی و اطمینان از صحت پیشنهادات آنان، طراحی نقشه فاضلاب شروع خواهد شد. بدین ترتیب، این پروژه‌ها بر اساس نیازسنجی و اولویت‌بندی نیازها انجام شد. یک مسیر در آنجا احداث شد. شبکه معابر که به وجود آمد، فقط آسفالت نبود، بلکه در زیر و روی آن شبکه فاضلاب، آب آشامیدنی، رواناب، روشنایی و... به صورت پکیج تعبیه شد.

– اقدامات توانمندسازی (ظرفیت‌سازی)

در محله شیرآباد همچنین، افرادی برای برگزاری کلاس آموزشی ایجاد سمن‌های^۲ محلی از دختران دانش‌آموز، مامور شدند. بدین ترتیب، دو سمن برای بازآفرینی دست‌ساخته‌های بلوچ شکل گرفت. این سمن‌ها سه بار در کنگره‌های جهانی صنایع دستی، اول و دوم و سوم شدند؛ در یک خانه کاهگلی که شوهر از شدت فقر فرار کرده بود، جایزه جهانی گرفتند. حاصل تلاش آنها برای «ایمپرساجی»، «سیسیلیجی» و تمام مراکز مهم دنیا فرستاده شد و این مراکز پاسخ دادند. بعداً این پروژه بصورت مستقل و در قالب تأسیس خانه «محله هدی» ادامه پیدا کرد و در جریان این پروژه برای ۷۰۰ زن سرپرست خانوار درآمدزایی شد. پروژه مربوط به سال ۲۰۰۰ است. در واقع، «خانه هدی» یکی دیگر از پروژه‌های بانک جهانی است و بنیاد «توسعه کارآفرینی زنان و جوانان» متولی تأسیس آن است که دنبال کننده آموزش مهارت‌های پایه در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر زاهدان است. یکی از مهارت‌های بسیار ویژه در شهر زاهدان و به ویژه در میان بلوچ‌ها، سوزن‌دوزی لباس های محلی است. «بنیاد توسعه کارآفرینی زنان و جوانان»، کاربری این صنعت دستی را متفاوت کرد. لباس سنتی زنان بلوچ خارج از اقوام بلوچ چندان بازارپسند و کاربردی نیست، لذا این مهارت را در محصولات تازه‌ای به کار بردند و با ایجاد نهادهای محلی و آموزش‌های خیاطی و طراحی توانستند گروهی از زنان را توانمند نمایند. در شهر زاهدان دو مرکز فروش ایجاد شد؛ یکی در شهر زاهدان و دیگری در محله شیرآباد. فعالیت آنان در این مراکز محدود به سوزن‌دوزی نیست، بلکه کلاس‌های مهارت زندگی نیز برگزار می‌شود که مخاطب اصلی آن زنان به عنوان محور خانواده و مسئول پرورش کودکان هستند.

بدین ترتیب، در سکونتگاه غیررسمی شیرآباد زاهدان یک دیالکتیک شامل سخت‌افزار و نرم‌افزار مطرح شد. پروژه سخت‌افزاری نقش محرک را دارد به شرطی که مردم نقش هدایت‌گری را داشته باشند و متخصصین در جایگاه تسهیلگرِ نامداخله‌گر حاضر شود. در صورتی

^۲. NGO

مشارکت واقعی و حداکثری مردم به وقوع می‌پیوندد که خود را مالک بدانند. در شیرآباد مردم خود را باور کرده‌اند، توانمندی‌های موجود کشف شد و توسعه یافت.^۳

تجربه شیرآباد جزء اولین تجربه‌هایی است که در آن زمان منجر به توانمندسازی شد و سمن‌هایی را خلق کرد. حس تعلق مردم به قدری افزایش یافت که همه مردم در تعریض محوری در محله به کمک آمدند و مشارکت کردند. نهادسازی در پروژه شیرآباد بسیار مهم بود. در واقع می‌توان گفت، از رکن‌های اصلی و عوامل موفقیت در طرح توانمندسازی محله شیرآباد اطلاع‌رسانی و جلب اعتماد ساکنان است؛ مردم، خودشان را باور کردند.

ssafta.imo.org.ir

^۳ پرویز پیران: (راهنمای پروژه اجرا شده در شیرآباد): یکی از مقامات بزرگ به شیرآباد رفت و می‌پرسید: «این همه هیاهو کردید ولی من در شیرآباد چیز جدیدی نمی‌بینم. تغییر نکرده!». به او گفتیم: «اینجا فقط یک اتفاق تازه افتاده: مردم خود را باور کرده‌اند». گفت: «باور کردن مردم چه شکلی است؟»، عده‌ای گفتند: «ما با پول خودمان یک استادیوم ساختم. قبلاً بهزیستی شخصی را در استادیوم گذاشته بود تا شبدر و یونجه برای فروش به کسانی که گاو و گوسفند دارند بکارد ولی ما او را رد کردیم و حالا زن و بچه‌مان در آنجا به نوبت ورزش می‌کنند. اتفاقی که افتاده همین است. مردم دارند به شیرآباد برمی‌گردند. ثروتمندهایی که در دویی و پاکستان شرکت‌های بزرگ دارند خانه خود را در شیرآباد گرفته‌اند».